

PROIECTUL DE CONSTITUȚIE AL ȚĂRII ROMANEȘTI ELABORAT DE TUDOR VLADIMIRESCU

de CONSTANTIN ȘERBAN

D. A. Xenopol arăta în urmă cu șapte decenii, într-o notă la lucrarea *Istoria partidelor politice în România*¹, cum descoperise în arhiva Consulatului rus din Iași, la capătul unor investigații de câteva luni — demne de a fi cunoscute de cei în vinele cărora pulsează neconținut pasiunea pentru istorie și pentru adevărul istoric — proiectul de constituție a Moldovei din 13 septembrie 1822 cu 77 articole, considerat de marele istoric român a fi „unul din actele cele mai importante ale trecutului nostru, aceia ce conținea cea dintâi manifestare politică a cugetării liberale”², publicat de acesta în 1898 sub titlul: „Primul proiect de constituție a Moldovei din 1822. Originile partidului conservator și ale celui liberal”³. În cele ce urmează vom arăta că acest proiect și-a avut un înaintaș în Țara Românească, într-o formă impusă de evenimentele revoluționare care au zguduit la vremea respectivă întreaga Europă și anume revoluția română din 1821 condusă de bravul comandant de panduri Tudor Vladimirescu și de care va trebui să se țină seama întotdeauna când se va studia dezvoltarea constituțională a statului român.

În numărul din 17 mai 1821 al ziarului madrilen „Gazeta de Madrid” a fost reproducă integral în limba spaniolă proclamația lui Tudor Vladimirescu dată la Bolentin la 16 martie 1821. Această proclamație, al cărui original este în românește, a fost tradusă la vremea respectivă în mai multe limbi moderne: franceză, germană, italiană, engleză. Desigur că mulți au citit-o și în original și în traducere, dar nimeni nu a efectuat un studiu comparativ al textelor (traducere cu original), deoarece și-ar fi dat seama că în această proclamație există un fragment a cărui înțelegere la nivelul gândirii politice din 1821 ne poate duce la concluzia că conducătorul „Adunării Norodului” nu numai că avea intenția să instaureze în Țara Românească o domnie pămînteană în locul celei fanariote, dar urmărea ca această nouă formă de conducere să fie de tipul *monarhiei constituționale*. Și totul pornește de la înțelegerea cuvîntului „bună orînduială” existent în proclamația din 16 martie 1821, care are semnificație de *constituție*. Iată textul la care ne referim: „La București, unde este ca să se adune toată țara cu mic cu mare și acolo au să aștepte pînă cînd vor sosi trimișii, oamenii credincioși ai prea puternicei împărății, ca să cerceteze jalnica lor stare și să le facă dreptate și *orînduială bună*”⁴. De reținut că răsculații așteptau la București pe trimișii Înaltei Porți — de fapt pe care-i ceruseră — pentru a li se face dreptate și o *bună orînduială*. Prin *bună orînduială* se înțelegea atunci o ordine nouă din toate punctele de vedere, o schimbare radicală din punct de vedere politic, economic, social, administrativ, militar, juridic, cultural, adică abolirea vechiului sistem de conducere și înlocuirea lui cu unul modern, reorganizarea aparatului politic și administrativ pe baze demo-

¹ A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, București, 1910, 626 p.

² *Ibidem*, p. 81 nota 9.

³ Vezi „Analele Academiei Române”, seria II, tom, XX.

⁴ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821* (=DIR, Răscoala), vol. I, București, 1959, p. 373.

cratice, înlăturarea de la conducere a elementelor reacționare și promovarea elementelor democratice, crearea unui aparat de stat care să apere noua ordine modernă, integritatea teritorială, independența, proprietatea de tip nou, care să promoveze noile relații de producție capitaliste etc. Nu trebuie uitat faptul că la vremea respectivă revoluția română din 1821, ca și cea grecească din Principatele române au fost considerate drept revoluții liberale și constituționale, ca și cele care izbucniseră în Italia și Spania și că declanșarea lor s-a făcut la impulsul provocat de revoluțiile din Piemont și Neapole.

În traducere acest termen a luat forma de constituție și aceasta are o mare importanță, indiferent că-l zice *die Verfassung*⁵ (l. germană), *the Constitution* (l. engleză)⁶, *la Constitution* (l. franceză)⁷, *lo Constitution* (l. spaniolă)⁸. Termenul ca atare ne sugerează totodată ideea că opinia publică europeană, dar și americană (deoarece în America de Nord se citeau ziarele engleze, iar în America Centrală și de Sud cele scrise în spaniolă) de atunci a fost informată că Tudor Vladimirescu era nu numai un comandant militar, dar și un om politic instruit în privința ideilor liberale, care preocupau în acea vreme clasa socială cea mai înaintată, că lupta pentru elaborarea unei legi fundamentale de organizare social-economică, politică, administrativă, juridică și culturală a poporului român, pentru o constituție, inaugura în acest fel o nouă epocă în istoria poporului român, epoca modernă.

Drept dovadă unii contemporani memorialiști, martori oculari ai evenimentelor petrecute în Oltenia și la București, vor reține această idee în lucrările lor. F. C. Laurençon scrie că Tudor Vladimirescu „ar fi vrut să dea un fel de *chartă* poporului român dacă ar fi reușit în acțiunea sa”⁹. Tot atunci un reporter englez avea să scrie: „Tudor Vladimirescu s-a întărit în minăstirea sa (e vorba de Cotroceni, C.S.), dar l-a tratat cu respect pe caimacamul prințului Callimachi la București și fiind întrebat în legătură cu intențiile sale a declarat că va renunța la acțiunea sa imediat ce motivele lui de nemulțumire vor fi împlinite, cu care prilej a redactat și o *dare de seamă* (Statement, în text) conținând 48 articole”¹⁰. Această *dare de seamă* la care se referea corespondentul de presă englez era un proiect de constituție pe care-l cunoaștem într-o singură formă, incompletă, de numai 34 articole, sub numele de *Cererile norodului românesc*¹¹.

De ce se consideră acest program de reforme, cum a fost socotit pînă acum, drept o constituție? Pentru că el cuprinde prevederi programatice de organizare a Țării Românești pe baze noi juridice a vieții politice, economice, sociale, militare, administrative, culturale și în primul rînd instaurarea unei *monarhii constituționale*, a unei domnii pămîntene, care să fie obligată să țină seamă de dorințele marelui mase a poporului. O analiză științifică a conținutului *Cererilor norodului românesc* ne duce la constatarea că Tudor Vladimirescu milita pentru instituirea unei conduceri naționale și democratice în țară, înlăturarea abuzurilor, a grelei apăsări fiscale, abolirea unor vechi legiuri cu conținut reacționar și menținerea altora noi moderne, reșezarea impozitelor față de stat, înlăturarea dărilor ilegale impuse abuziv de boieri, desființarea vămilor interne, instituirea prețurilor maxime pentru bunurile de larg consum, lichidarea sistemului feudal de acordare a slujbelor de stat, reorganizarea justiției pe baze moderne, alegerea democratică a capului bisericii, epurarea elementelor reacționare, democratizarea învățămîntului public etc. În ceea ce privește principiul suveranității politice, în acest proiect se preconiza instituirea protecției cîtorva țări europene asupra Țării Românești. Așadar, în linii mari acest proiect de constituție urmărea să înlocuiască de la

⁵ Documente Hurmuzaki, S. N., vol. III, p. 118 (după „Wiener Zeitung”).

⁶ „The Times”, 11240/8 mai 1821.

⁷ „Moniteur universel”, 7 mai 1821.

⁸ „Gazeta de Madrid”, 713 (139), 17 mai 1821.

⁹ F. G. Laurençon, *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris, 1821, p. 115.

¹⁰ „The Public Ledger”, 7 iunie 1821.

¹¹ În 1933 se cunoștea o variantă alcătuită din 20 articole; în 1940 s-a aflat una mai amplă de 33 articole, vezi DIR, Răscăla, vol. I, p. 272—281; în 1970 s-a publicat o altă variantă de 34 articole, vezi „Revista Arhivelor”, 2, 1970, p. 599—604.

putere pe boieri cu elemente burgheze, să lărgească piața internă, să favorizeze dezvoltarea noilor relații de producție, relațiile capitaliste, să înlăture justiția feudală, să creeze armata națională, să ușureze condițiile de viață ale maselor, să slăbească pozițiile politice și economice ale boierimii și înaltului cler, să împingă societatea pe calea progresului și democrației¹².

Despre acest proiect de constituție avea să-și spună părerea și Alexandru Pini, consulul general al Rusiei la București, când afirma, într-o notă informativă relativ la evenimentele revoluționare din Țara Românească, că „poporul încurajat de succesele inițiale ale acțiunii sale va aștepta, fără îndoială, să i se restituie tot ceea ce-i fusese jefuit și e îndoielnic dacă bioerii îi vor satisface această revendicare; cert este însă faptul că și pentru viitor poporul va dori instituirea unei orînduiri mai temeinice pentru a i se asigura proprietatea”¹³ (sublinierea noastră, C.Ș.). Oare ce orînduire era aceea „mai temeinică” care putea să asigure „proprietatea”, adică dreptul de proprietate particulară bineînțeles pentru popor, decît o orînduire nouă, capitalistă, burgheză, pe care în 1776 o instaurase în America de Nord burghezia americană din coloniile engleze pe calea revoluției și în 1789 în Franța burghezia revoluționară care abolise vechiul regim. De altfel, un alt contemporan, Maxim Raybaud, funcționar al consulatului francez din Smirna, afirma în lucrarea sa memorialistică despre evenimentele revoluționare din 1821 că Tudor Vladimirescu la un moment dat a interzis noului domn Scarlat Callimachi să intre în țară fără voia lui pentru a ocupa tronul, „nici chiar dacă ar promite acordarea unei constituții”, s-ar fi exprimat conducătorul „Adunării Norodului”¹⁴. Și Pouqueville, contemporan cu evenimentele din 1821, în calitate de consul francez la Janina, amintește în memoriile sale despre problema constituției — a unei Charte — care era la ordinea zilei în declarațiile lui Tudor Vladimirescu¹⁵.

Existența ideii de constituție și de *chartă constituțională* în gîndirea politică a lui Tudor Vladimirescu deschide noi perspective pentru înțelegerea pregătirii sale revoluționare, a programului său politic pe care intenționa să-l dea maselor populare răscolate, în ipoteza că acțiunea sa ar fi fost încheiată cu succes¹⁶. Ideea de *chartă* ca un contract social între puterea suverană-domnia și puterea poporului — potrivit definiției dată de J. J. Rousseau, Montesquieu și enciclopediștii francezi — era foarte actuală la sfîrșitul sec. al XVIII-lea. Ea s-a reflectat atunci în părțile sud-est europene prin proiectul de constituție alcătuit de revoluționarul grec Rigas Velestinlis¹⁷, care, după cum se știe, a trăit o vreme la București în anturajul curții domnești. De asemenea, ideea de constituție se materializase la sfîrșitul sec. al XVIII-lea în Statele Unite ale Americii odată cu victoria în războiul de independență a populației din coloniile engleze din America de Nord, iar în Franța după victoria revoluției burgheze franceze împotriva vechiului regim. La începutul sec. al XIX-lea ideea de constituție avea să circule de la un capăt la altul al continentului european, din peninsula Iberică pînă pe malurile Nevei¹⁸ și pînă în regiunile sudice ale Italiei, iar lupta pentru obținerea unei constituții avea să fie obiectivul suprem al popoarelor spaniol și italian aflate în plină revoluție.

Tudor Vladimirescu, care cutreierase prin Imperiul habsburgic (îl aflăm de exemplu și în Banat, dar și la Viena pe timpul cînd în capitala Austriei se desfășurau lucrările Congresului de pace după abdicarea lui Napoleon Bonaparte), care cunoștea memoriile alcătuite de boierii din Țara Românească și Moldova la sfîrșitul sec. al XVIII-lea menite să aducă unele înnoiri de natură politică, economică, administrativă, culturală, înaintate curților din Petersburg și Viena, care citea presa vremii plină de știri din Europa și America, care cunoștea cîteva limbi de mare circulație atunci (limbile greacă, rusă, turcă și germană), era con-

¹² D. I. Ionescu, Gh. Matei, Gh. Țuțui, *Dezvoltarea constituțională a statului român*, București, 1957, p. 43—46.

¹³ DIR, Răscoala, vol. I, p. 271.

¹⁴ M. Raybaud, *Memoires sur la Grèce...*, Paris, 1824, p. 201.

¹⁵ Pouqueville, *Histoire de la régénération de la Grèce*, Paris, 1825, p. 315.

¹⁶ S. Știrbu, *Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale*, București, 1956, p. 242.

¹⁷ A. Daskalakis, *Les oeuvres de Rhigas Velestinlis*, Paris, 1937, 125 p.

¹⁸ B. G. Spiridonakis, *Memoires et documents du Ministère des Affaires étrangères de France sur la Russie*, ed. 2, Sherbrooke, s.a., p. 57, se indică o chartă constituțională alcătuită în Rusia în 1819.

vins că victoria definitivă a acțiunii sale revoluționare nu se putea încheia cu succes decît prin elaborarea contractului social între popor și suveran (domnul țării). De altfel, la vremea respectivă, acțiunea sa revoluționară a fost comparată cu aceea a carbonarilor din Italia, care, după cum se știe, luptau împotriva stăpînirii străine, cea austriacă, și a rînduieiilor nedrepte feudale, și care, și ei la rîndul lor, alcătuiseră proiecte de constituție pentru crearea unui stat de tip burghez, fie o monarhie constituțională, fie o republică burgheză constituțională¹⁹.

Despre Tudor Vladimirescu și revoluția română din 1821, pe care el a condus-o, s-au scris sute de lucrări de proporții diferite și se scriu încă de mai bine de un secol și jumătate. Aniversarea în acest an (1980) a bicentenarului nașterii fostului comandant de panduri este un nou prilej de a adinea aceste cercetări pentru a pune într-o lumină cît mai clară locul pe care această acțiune revoluționară o ocupă în istoria poporului român, cît și în istoria popoarelor din sud-estul continentului nostru. Cercetarea din nou a izvoarelor cîntemporane editate și inedite ne duce la concluzia că în conștiința contemporanilor din acea vreme a existat convingerea că Tudor Vladimirescu a elaborat atunci o *chartă constituțională* pentru Țara Românească ce urma să fie perfectată, sistematizată și pusă în aplicare după victoria definitivă a revoluției și care cuprindea reorganizarea tuturor compartimentelor vieții statale a țării. Acest proiect de constituție nu numai că se integrează armonios în contextul proiectelor de reformă pentru emanciparea Principatelor române, elaborate la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea — despre care Tudor Vladimirescu avea cunoștință —, dar curentul reformator din Țara Românească și Moldova de după 1821, care a pus în lumină „Constituția cărbunarilor” din 1822, este o consecință a acestei revoluții și a activității politice a lui Tudor Vladimirescu.

LE PROJET DE CONSTITUTION DE LA VALACHIE ELABORE PAR TUDOR VLADIMIRESCU

R é s u m é

A l'occasion du bicentenaire de la naissance de Tudor Vladimirescu qui la organisé et dirigé la révolution roumaine de 1821 en Valachie a été une heureuse occasion d'approfondir les études sur la future organisation politique du peuple roumain à la lumière des documents d'archives et surtout des publications ayant un caractère memorialistique. En faisant une étude comparative du texte de la proclamation de Tudor Vladimirescu lancé à Bolentin, près de Bucarest, le 16 mars 1821, avec les traductions faites en différentes langues (allemande, français, espagnole anglais) et en suivant la presse de l'époque, l'auteur est arrivé à la conclusion qu'en 1821 le chef de l'Assemblée du peuple a eu l'intention d'accorder une constitution à la Valachie, une loi fondamentale destinée à organiser l'état. L'auteur identifie cette constitution avec les „Demandes du Peuple roumain” ayant 34 articles déjà connus qui contient les principes d'organisation de la Valachie comme un état moderne où la bourgeoisie devait obtenir le pouvoir politique et économique aussi.

¹⁹ E. Fabietti, *I carbonari*, Milano, 1942, 187 p.; M. I. Kovalevskaia, *Dviženii karbonarov v Italii 1808—1821*, Moscova, 1971, 268 p.; J. Godechot, *Histoire de l'Italie moderne, le Risorgimento, 1770—1870*, Paris, 1972.